

ÇANAKKALE SAVAŞLARI'NDA MUSTAFA KEMAL'İN ROLÜ

Bayram Akça*

Özet

Bu çalışmada, Osmanlı Devleti'nin I.Dünya Savaşı'na girişi, Mustafa Kemal'in Sofya'dan Çanakkale Cephesi'ne atanması, Çanakkale Deniz ve Kara Savaşları, Mustafa Kemal Bey'in Kara Savaşları'nda (Arıburnu ve Anafartalar Muharebeleri) gösterdiği başarılar, Çanakkale Savaşları'ndaki kayıplarımız ve bu savaşın Mustafa Kemal Bey açısından Milli Mücadele'ye etkileri ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler; *Mustafa Kemal, Birinci Dünya Savaşı, Çanakkale Savaşları, Arıburnu ve Anafartalar Muharebeleri,*

Abstract

The Achievements of Mustafa Kemal in Land Wars of Çanakkale

In this study, The entry of Ottoman State into the First World War, the assignment of Mustafa Kemal from Sofya to the Çanakkale Front, the sea and land wars of Çanakkale, the achievements of Mustafa Kemal in land wars, our casualties in Çanakkale Wars and the effects of this war on National Struggle from the point of view of Mustafa Kemal are discussed.

Key Words; *Mustafa Kemal, First World War, Gallipoli Wars, The battles of Arıburnu and Anafartalar*

Giriş

I.Balkan Savaşı'nda Osmanlı ordusu yenilince Gazi Ahmet Muhtar Paşa kabinesi düşüp yerine 29 Ekim 1912'de Kamil Paşa kabinesi kuruldu. Bunun üzerine Trablusgarp ve Bingazi'de İtalyanlara karşı mücadele eden vatansever subaylar Balkan bozgununu duyunca anayurdu savunmak için İstanbul'a

* Muğla Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Muğla.

döndüler. Ardından da bu kişilerden Ali Fethi Bey, Akdeniz Boğazı Kolordu Kurmay Başkanlığı'na ve Yarbay Mustafa Kemal de aynı Kolordu'nun şube müdürlüğüne atandı.¹

Bu sırada İstanbul'da İttihatçılar Bab-ı Ali'yi basıp hükümete el koydular ve ardından da Mahmut Şevket Paşa'yı Sadrazam ve Ahmet İzzet Paşa'yı da Başkomutan Vekili yaptılar. Bu hükümetin en önemli gündem maddesi I.Balkan Savaşı'nda Bulgarlar tarafından işgal edilen Edirne Şehri'ni kurtarmaktı. Bu amaçla hükümet Edirne'yi kurtarmak için bir plan hazırladı. Mustafa Kemal'in de içinde olduğu bu plana göre Bolayır ve Şarköy'den eş zamanlı yapılacak bir saldırıyla Edirne kurtarılacaktı. Ancak Şarköy harekâtının zamanında yapılmaması Mustafa Kemal Bey ile Ali Fethi Bey'in görev yaptığı Kolordu'nun yenilmesine neden oldu. Bu durum Ali Fethi Bey ile Mustafa Kemal Bey'in huzursuzluğuna neden oldu. Bunun üzerine Ali Fethi Bey ile Mustafa Kemal Bey orduda farklı görevlere tayin edildiler. 21 Temmuz 1913 tarihinde de II. Balkan Savaşı'nı fırsat bilen Enver Paşa ani bir operasyonla Edirne Şehrini kurtardı.²

Edirne Şehri'ni Bulgar işgalinden kurtarma konusunda yapılan operasyonda Mustafa Kemal Bey'in de görev alması, onun Gelibolu yarımadasını tanınmasına, bölgeyi askeri açıdan incelemesine ve değerlendirme yapmasına ve bu birikimlerini 25 Nisan 1915'deki İtilaf Devletleri'nin Gelibolu'ya çıkarma yaptığı sırada düşmana karşı isabetli kararlar almasında etkili olmuştu.³

Bu olaydan sonra Mustafa Kemal 27 Ekim 1913 tarihinde Sofya'ya Askeri Ataşe olarak atandı.⁴

Çanakkale Savaşları ve Mustafa Kemal

Mustafa Kemal, Sofya'da Askeri Ataşe olarak görev yaptığı sırada I. Dünya Savaşı başladı. Savaşın başlamasından hemen sonra İngiltere, Fransa ve Rusya'dan oluşan üçlü İtilaf Devletleri, Almanya karşısında zor durumda kalan Çarlık Rusya'sına silah ve malzeme yardımı yaparak, onun askeri gücünü takviye etmek, İstanbul'u alarak Osmanlı Devleti'ni savaş dışı bırakmak ve Yunanistan, Bulgaristan gibi tarafsız Balkan Devletlerini kendi yanlarına çekmek gibi nedenlerle Çanakkale Boğazı'nı zorlayıp geçmeye karar verdiler.

¹ Çaycı 1993, 58.

² Çaycı 1993, 58.

³ Çaycı 1993, 59.

⁴ Çaycı 1993, 59.

Çanakkale Savaşları'nda Mustafa Kemal'in Rolü

Ancak bu konuda üçlü İtilaf Devletleri arasında bir anlaşmazlık vardı. O da Çanakkale Boğazı nasıl geçilecekti? Sadece donanma ile mi bu işlem gerçekleşecekti? Yoksa donanma desteğiyle kara kuvvetleri ile mi yapılacaktı? Uzun tartışmalardan sonra Fransız askeri yetkilileri I.Dünya Savaşı'nda kesin sonucun Batı Cephesi'nde alınacağını ileri sürerek bütün gücün buraya verilmesi gerektiği konusunda direnmeleri üzerine, Çanakkale Boğazı'nın sadece donanma ile geçilmesine karar verildi.⁵

Savaşın başlamasından hemen sonra Yarbay Mustafa Kemal ısrarla cephede aktif görev almak istedi. Ancak her defasında kendisine “Sizin için orduda her zaman bir görev vardır. Ancak Sofya Askeri Ataşeliğinin önemi dolayısıyla Sofya'da kalmanız daha faydalı olacaktır” denildi. Bunun üzerine Yarbay Mustafa Kemal “ Vatanın müdafaasına ait fiili vazifeden daha mühim bir vazife olamaz. Arkadaşlarım muharebe alanında bulunurken ben Sofya'da Askeri Ataşelik yapamam. Eğer I. Sınıf zabıt olma özelliğine sahip değilsem bana açık söyleyin” dedi.⁶

Barış zamanında Çanakkale'nin savunması Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı'na aitti. Yarımadanın hemen kuzeyinde yani Tekirdağ'da Türk 3. Kolordusu vardı. 3. Kolordu 7, 8 ve 9. Piyade Tümenleri ile 9.Sahra Topçu Alayı, 3. Süvari Tugayı ve 1 Kolordu İkmal Komutanlığı'ndan oluşuyordu. 2 Ağustos 1914'de Osmanlı Hükümeti seferberlik ilan edince 9.Piyade Tümeni hareketli bir ihtiyat oluşturmak üzere Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı'na bağlandı. 4 Kasım 1915'de Tekirdağ'daki 3. Kolordu Gelibolu'ya intikal etti. Ancak 3. Kolordu'ya bağlı 8. Piyade Tümeni Sina'da görev yapmak için görevlendirildiği için onun yerine 19. Tümen kuruldu.⁷

3. Ordu'nun Sarıkamış yenilgisinin ardından 20 Ocak 1915'de Yarbay Mustafa Kemal Sofya Askeri Ataşeliği'nden bu yeni kurulan 19.Tümen Komutanlığı'na atandı.⁸

İtilaf Devletleri Çanakkale Deniz Savaşları için 6 muharebe gemisi, 6 muhrip, 14 mayın arama - tarama gemisi ve 1 uçak gemisi ayırmışlardı. Ayrıca 4 hafif kruvazör ile muhribin, 5 İngiliz, 2 Fransız denizaltısının, 6 deniz uçağı taşıyan uçak gemisinin de bu savaşa katılmasını kararlaştırmıştı.⁹

⁵ Taşkiran 2001, 21.

⁶ Çaycı 1993, 59.

⁷ Erickson 2003, 105-107.

⁸ Çaycı 1993, 60.

⁹ Taşkiran 2001, 21.

Seferberlik başladığı zaman Çanakkale istihkâmlarının seferberliği dış savunma, ara savunma ve iç savunma mevzilerinden oluşuyordu. Dış savunma; Asya tarafında Kumkale ile Gelibolu yarımadasında Seddülbahir adı verilen eski kalelerden oluşuyordu. Buraya 13 ağır ve 7 orta top konuşlandırılmıştı. Ara savunma; Güneyden gelecek düşman gemilerine karşı küçük tepelerin kuzey yamacına yerleştirilen toplardan oluşuyordu. Buraya da 4 orta çapta ve 16 hızlı ateşli hafif toplar yerleştirilmişti. İç savunma; Çok güçlü olacak şekilde düzenlenen bu bölgede 70 ağır top ile 6 orta çapta toptan oluşmuştu.¹⁰

19 Şubat 1915 tarihinde İngiliz-Fransız müttefik donanması Çanakkale Boğazı'nı geçmek için taarruza geçti. 25 Şubat 1915'de müttefik donanması Gelibolu yarımadasının ucunda bulunan Seddülbahir ve Anadolu yakasındaki Kumkale'ye asker çıkardı. Bunun üzerine endişeye kapılan Osmanlı Hükümeti Erzurum ve Edirne kalelerinden buraya naklettiği toplarla Çanakkale'deki kaleleri güçlendirdi. Şimdi Türk deniz savunma kavramının üç ayağı vardı. Birincisi; Boğaza girecek müttefik filosuna eğik yolla ateş edecek obüs topları, ikincisi; art arda seri halinde döşenen sualtı mayın hatları ve üçüncüsü de; ağır kıyı savunma toplarında oluşan iç savunma mevziydi. Bu taarruzda İtilaf Devletleri donanması başarı sağlayamadı.¹¹

18 Mart 1915'de Amiral de Robeck komutasındaki birleşik İngiliz-Fransız donanması boğazı geçmek için büyük bir taarruz başlattı. İlk anda müttefik donanma Türk kalelerinden yapılan top atışlarını susturdu. Ancak 8.Topçu Alayı obüs toplarını eğik yolla hedefe göndererek etkili oluyordu. Bir süre sonra 3 müttefik donanması zırhlısı sırayla döşenmiş paralel mayın hatlarına çarparak battı. Aslında burada Osmanlı ordu komutası mayın hatlarını alışılagelmişin dışında döşeterek müttefik donanmasını gafil avlamıştı. Ardından müttefik donanmanın boğazı terk etmesiyle tarihin en büyük boğaz harplerinden birisi olan Çanakkale Deniz Savaşı Türklerin kesin zaferiyle sonuçlandı.¹²

18 Mart yenilgisinden sonra müttefikler Gelibolu yarımadasına asker çıkararak karadan Türk tahkimatını arkadan kuşatıp boğazı geçmeye karar verdiler¹³

¹⁰ Erickson 2003, 108.

¹¹ Erickson 2003, 109.

¹² Taşkıran 2001, 21; Erickson 2003, 110; Thomazi 1997, 35- 40.

¹³ Taşkıran 2001, 22.

Çanakkale Savaşları'nda Mustafa Kemal'in Rolü

Müttefiklerin kara kuvveti yaklaşık 75.000 subay ve erle 140 toptan oluşuyordu. Mısır'da bulunan 1 Hint tugayı da yedekte tutuluyordu. Ayrıca 10 tümen daha burada savaşa hazır bekletilmekteydi.¹⁴

18 Mart yenilgisinden sonra müttefik deniz kuvvetleri de takviye edilerek donanmanın mevcudu 19 muharebe gemisi, 11 hafif kruvazör, 27 muhrip, 5 torpidobot, 1 balon gemisi, 1 uçak ana gemisi ve yardımcı gemilerle 95 parçayı bulmuştu. Ayrıca 8 İngiliz ve 4 Fransız denizaltısı vardı.¹⁵

Müttefik donanmasının 18 Mart 1915'de Çanakkale Boğazını geçme girişimi Enver Paşa'nın Çanakkale Boğazını doğrudan savunmada sorumlu olacak yeni bir ordu kurulması kararını vermesine neden oldu. Bunun üzerine Enver Paşa 5. Ordu'yu kurarak başına Liman Von Sanders'i atadı. Liman Von Sanders 26 Mart 1915'de Gelibolu'ya gelerek Esat Paşa'nın 3. Kolordu karargâhına yerleşti.¹⁶

5. Ordu, 3. Kolordu, 15. Kolordu, 5. Piyade Tümeni ve bağımsız 1 Süvari Tugayını kapsıyordu. 3. Kolordu da 7, 8 ve 19 Piyade Tümenlerini elinde bulunduruyordu.¹⁷ Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı ise ayrı bir komutanlık olarak varlığını sürdürdü. Bu komuta düzenlemesi altında 3. Kolordu Gelibolu Yarımadası'nı savunacak, 7 ve 9. Piyade Tümenleri kıyıyı gözetlerken Mustafa Kemal'in komutası altındaki 19. Piyade Tümeni de Eceabat yakınlarında Kolordu ihtiyatında tutulacaktı. 5. Piyade Tümeni ise kuzeyde Bolayır Bölgesi'nde Saros Körfezi'ni savunuyordu.¹⁸

5. Ordu Komutanı Liman Von Sanders Çanakkale Komutanlığı altında çıkarma yapılacak üç nokta belirledi. Bunlar kuzeyde Saros Körfezi, Anadolu yakasında Kumkale ve Gelibolu yarımadası'nın güney ucu olan Seddülbahir idi.¹⁹

İngiltere ve Fransa'nın savaş planı şöyleydi; Esas çıkarma Seddülbahir ve Kabatepe'ye yapılacaktı. Kuzeyde yer alan Saros Körfezi ile Anadolu yakasında yer alan Kumkale'ye birer sahte çıkarma yapılacak ve böylece Türk birlikleri yanıltılacaktı. Bunun için İngiltere ve Fransa güçlü bir donanmanın etkin desteğine sahip 5 Piyade Tümeni ve 1 Piyade Tugayı tahsis etmişti. Bu güce ise General Hamilton komuta edecekti. Seddülbahire çıkan İtilaf Devletleri güçleri

¹⁴ Taşkiran 2001, 22.

¹⁵ Taşkiran 2001, 22.

¹⁶ Erickson 2003, 111.

¹⁷ Erickson 2003, 112.

¹⁸ Erickson 2003, 112.

¹⁹ Erickson 2003, 113.